

Bæredygtig vækst – hvordan?

**Idékatalog fra borgerhøring
Odense den 19. januar 2002**

TEKNOLOGIRÅDET, JANUAR 2002

Bæredygtig vækst – hvordan?

- baggrunden for borgerhøringerne i Herning, Odense og Glostrup

Teknologirådets projekt ”Bæredygtig vækst – hvordan?” blev startet i sommeren 2001. Anledningen er, at regeringsledere fra Danmark og de andre EU-lande skal mødes med resten af verdens regeringsledere på Verdenstopmødet om miljø og udvikling i Johannesburg i august 2002. Her skal man bl.a. gøre status over, hvor langt man er nået i de enkelte lande og fremlægge planer for det videre arbejde med at nedbringe CO₂-udslip, begrænse forurening, fremme sundhed og andre tiltag for bæredygtig udvikling. I Danmark er vurderingen at befolkningens indsats spiller en stor rolle i dette arbejde. Derfor skal befolkningen også høres om, hvordan de ser på bæredygtig udvikling, hvilke mål befolkningen ønsker at nå og hvordan.

Det er baggrunden for, at Teknologirådet på eget initiativ har valgt at starte projektet om bæredygtig vækst, som borgerhøringerne er omdrejningspunkt i.

Teknologirådet kontaktede kommunerne Herning, Odense og Glostrup for at gennemføre borgerhøringerne her. Kommunerne takkede ja til samarbejdet og har ydet en stor indsats med at løse praktiske opgaver og har desuden stillet lokaler til rådighed.

Umiddelbart efter høringerne præsenteres de idéer, der har lokalt sigte, for kommunens og amtets politikere, lokale miljøorganisationer og for pressen. Et samlet idékatalog fra de tre høringer overbringes til politikerne på Christiansborg, og til alle politikere i kommuner og amter. Det sker når en arbejdsgruppe har kvalificeret forslagene yderligere fx ved at se på, hvilke politikområder og myndigheder borgernes forslag er rettet imod, og hvad der skal til for at imødekomme forslagene.

Om rekruttering af deltagere

Teknologirådet har i samarbejde med den enkelte kommune udtrukket oplysning om navn og adresse på 1.000 borgere i alderen 20 - 65 år i CPR registeret. Disse borgere har modtaget en skriftlig invitation. Desuden annoncerede Teknologirådet borgerhøringen i en lokal avis, som når alle husstande i kommunen (invitationsbrev, annonce m.m. kan ses på Teknologirådets hjemmeside).

Blandt de, der melder tilbage at de er interesserede i at deltage, udvælger Teknologirådet i alt 100 personer, så vidt muligt fordelt så 3/4 er de personligt inviterede og 1/4 findes blandt de, der reagerer på annoncen. Intentionen er at få en bredde i deltagerkredsen og samtidig give dem, der har lyst, mulighed for at deltage.

140 borgere fra Odense Kommune tilmeldte sig høringen, og med 100 pladser var Teknologirådet derfor desværre nødt til at afvise nogle. 110 borgere blev udvalgt blandt de tilmeldte, så de der deltog på høringen ville blive så blandet som muligt med en tilstræbt ligelig fordeling med hensyn til køn og alder. På grund af et uforudset stort frafald endte deltagerantallet dog på 69.

Teknologirådet gennemfører projektet i samarbejde med en arbejdsgruppe, som består af:

Bo Feierskov, tekstforfatter, Valør & Tinge A/S

Henrik Kærgaard, udviklingschef, civ.ing., Niras A/S

Ia Brix Jensen, projektleder, Lokal Agenda 21, Danmarks Naturfredningsforening

Jeppe Læssøe, projektleder, cand. psyk. phd, Danmarks Miljøundersøgelser, Afd. for Systemanalyse

Jørn Thulstrup, direktør, cand. polit., Institut for Konjunkturanalyse

Per Paludan Hansen, sekretariatschef, Liberalt Oplysningsforbund

Fra Teknologirådet deltager:

Anne Funch Rohmann, projektleder, afr@tekno.dk, 33 45 53 64

Ida Leisner, projektleder, il@tekno.dk, 33 45 53 55

Morten Andreasen, projektmedarbejder, ma@tekno.dk, 33 45 53 61

Vivian Palm, projektsekretær, vp@tekno.dk, 33 32 05 03

Teknologirådet

Antonigade 4, 4.sal

1106 København K

tlf 3332 0503

tekno@tekno.dk

www.tekno.dk

Borgerhøringen på Odense Rådhus lørdag den 19. januar 2002 blev arrangeret i samarbejde med Odense Kommune:

Søren Holm Christensen

Borgmesterforvaltningen, Erhvervs- og planlægningskontoret

Tlf. 66 14 88 14 lok. 1186

e-mail shc@Odense.dk

Anne Grethe Pedersen

Miljø- og teknikforvaltningen, Miljøkontoret

Tlf. 66 14 88 14 lok. 2481

e-mail agpe@Odense.dk

Odense Kommune, Rådhuset

Flakhaven 2

5000 Odense C

Tlf. 66 13 13 72

www.odense.dk

*Dette idékatalog og idékataloget fra de to andre borgerhøringer kan ses og hentes fra Teknologirådets hjemmeside <http://www.tekno.dk/subpage.php3?survey=1>
Teknologirådets debatoplæg til borgerhøringerne kan ses og hentes fra Teknologirådets hjemmeside: http://www.tekno.dk/pdf/projekter/p01_vaekst-Debatoplaeg.pdf
Publikationerne kan også fås hos Teknologirådet på telefon 3332 0503,
e-mail: tekno@tekno.dk.*

Sig din mening om bæredygtig vækst i Teknologirådets debatforum:

www.tekno.dk/debatforum

Teknologirådet har til opgave at:

- fremme teknologidebatten
- vurdere teknologiens muligheder og konsekvenser
- rådgive Folketinget og regeringen

Oversigt

<u>Indhold</u>	<u>Side</u>
Introduktion - Hvad sker der på borgerhøringen?	1
Udfordringerne, prioriteret	2
Midlerne, prioriteret	3
Udfordringerne med begrundelse og midlerne til at tackle dem – i prioriteret rækkefølge	6
Borgernes evaluering af borgerhøringen	15
To oplæg om bæredygtig vækst:	
Henrik Kærgaard: <i>Hvad er ”bæredygtig vækst”?</i>	19
Anne Mette de Visser: <i>Vi skal være et udviklingsland frem for et vækst-land</i>	22
Program	28
Deltagerliste	30

Hvad sker der på borgerhøringen?

Borgerhøringen afdækker hvilke udfordringer, borgere ser for at vi i Danmark kan sikre en bæredygtig udvikling, og hvilke midler de mener kan bruges til at tackle disse udfordringer.

Borgerne, der deltager i høringen, fordeles i fire workshops. Om formiddagen brainstormer de først på, hvilke udfordringer de hver især ser, og derefter drøfter de, hvilke af udfordringerne de mener er vigtigst – og hvorfor. Udfordringerne formulerer borgerne som spørgsmål efter skabelonen "*Hvordan sikrer vi at...?*" - samt: "*Og det mener vi er vigtigt at forholde sig til fordi...!*". Processen foregår i fire mindre grupper under hver enkelt workshop med 4-6 personer i hver. Hver gruppe har en ordstyrer som den selv udpeger. Når gruppen har fundet frem til, hvilke 6-8 udfordringer de vil prioritere, mødes ordstyrerne fra de fire grupper for at afgøre, hvilke af de fire gange 6-8 udfordringer, der skal gå videre. De må højst vælge 12 udfordringer, eller cirka halvdelen. Når det er sket samles alle høringens deltagere i plenum, hvor alle de valgte udfordringer præsenteres. Deltagerne giver point til udfordringerne, og igen er det kun nogle, der går videre. Det viser sig ofte, at flere udfordringer lapper over hinanden og disse bliver grupperet.

Om eftermiddagen får de samme grupper så hver deres udfordring, som de skal foreslå midler til. Midlerne skal borgerne formulere efter skabelonen: "*...(Idé, mulighed, forslag til middel)...*" – samt "*Dette er et godt middel, fordi det vil have den effekt at...*". Her bliver ingen forslag sorteret fra. I plenum præsenteres udfordringerne endnu engang, nu sammen med de foreslåede midler. Og deltagerne giver igen midlerne point.

Processen kan sammenlignes med en tragt – det der kommer ud til sidst, er det borgerne mener det er vigtigst at fokusere på – og hvordan. Borgerne bliver ikke bedt om at tage stilling til nogle konkrete udfordringer eller midler – de skal selv formulere dem. Styringen går kun på proces – meget lidt på indhold. Der bliver dog i et debatoplæg lagt op til, at det drejer sig om miljø, forbrug, livsstil og teknologi. Debatoplægget består dels i et skriftligt debatmateriale, dels i to mundtlige oplæg der introducerer høringsdagen.

I det følgende er udfordringer og midler præsenteret som de blev udtænkt og formuleret af borgerne. Rækkefølgen afspejler deltagernes prioritering, således at de højest prioriterede udfordringer – dem som borgerne finder vigtigst – står først. Under den enkelte udfordring står det eller de prioriterede midler først. Indledende findes en oversigt over borgernes prioritering i form af en "hitliste" over udfordringerne henholdsvis midlerne (bemærk dog, at kun de midler tages med i middel-hitlisten som får over tre stemmer).

Udfordringerne – prioriteret

- i overskrifter

1. Holdningsændring og -bearbejdelse, bevidstgørelse, at få flere med (46 stemmer)
2. Miljø og økonomi i balance (31 stemmer)
3. Mere alternativ, vedvarende energi (25 stemmer)
4. Globalt samarbejde –ressourcefordeling, fælles værdier og krav (19 stemmer)
5. Udvikling af renere teknologi (18 stemmer)
6. Mennesket i centrum i et bæredygtigt samfund (16 stemmer)
7. Folkesundheden (15 stemmer)
8. Balance mellem teknologien og mennesket (15 stemmer)
9. Offentlig planlægning, prioritering og målsætning af byplanlægning (14 stemmer)
10. Renere produkter i vores privatforbrug og viden om produkternes oprindelse (10 stemmer)
11. Højere prioritering af økologisk produktion (9 stemmer)
12. Belønning af dem, der ikke sviner – og straf til dem, der sviner (8 stemmer)
13. Rent grundvand til drikkevand (7 stemmer)
14. Balance mellem den vestlige verden og den 3. verden (7 stemmer)
15. Mindst mulig forurening fra transport (6 stemmer)
16. Minimering af affald (6 stemmer)
17. Bedre kvalitet i fødevarer og oplysning om fødevarerne (5 stemmer)
18. Balance mellem forbrug og ressourcer (5 stemmer)
19. Recirkulering og ressourceudnyttelse (5 stemmer)
20. Varig livskvalitet med ansvar og frihed for det enkelte individ (4 stemmer)
21. Økonomisk styring som en del af bæredygtig udvikling (4 stemmer)
22. Reduktion/fjernelse af afhængighed af kemikalier (3 stemmer)
23. Færre giftstoffer i naturen – ren luft, rent vand (3 stemmer)
24. Bedre levevilkår for de fattige producenter i ulandene (2 stemmer)
25. Kommunikationskanaler for initiativer fra enkeltpersoner og grupper (2 stemmer)
26. Udbytte og nytteværdi af tilgængelige ressourcer (2 stemmer)

Midlerne – prioriteret

1. Ydelsens/varens pris skal afspejle den faktiske miljøbelastning. På den måde betaler forureneren for miljøbelastningen. (17 stemmer)
2. Krav om produktets genanvendelighed. Tvinger producenten til at modtage brugte produkter retur via forhandlerne. Kunden får ret til at aflevere produktet hvor det er købt. (15 stemmer)
3. Økonomi – det mest energi- og miljøvenlige skal gøres billigere via tilskud eller afgiftsfritagelse. Det gør valget oplagt. (14 stemmer)
4. Grønne afgifter bruges direkte til miljøforbedringer og fremmer en bedre miljøbevidsthed. (12 stemmer)
5. Deklarationer på varen: Indhold, produktform, varighed, opbevaring, bortskaffelse. For at sikre forbrugeren et reelt valg. (10 stemmer)
6. Oplysning. Obligatoriske fag i skolen i sundhed og miljø. (8 stemmer)
7. Tilbagevendende borgerhøringer hvor presse/medier indgår i processen. (7 stemmer)
8. Større samhandel på lige vilkår. At lave minimumskrav/handelsbetingelser i forbindelse med samhandel. Dermed bliver ingen snydt. (7 stemmer)
9. Omlægning af forbrugsafgift til afgift på forureningsgraden ved oprettelse af spektralanalysemåler for at kunne registrere miljøbelastende stoffer i hver enkelt husstand. Det vil gøre at man skal betale for det det koster at rense vandet (jo mere urent, jo dyrere). Målet er at udlede mindst muligt fra eget afløb. (7 stemmer)
10. Miljødifferentieret moms – giver en bedre adfærd. (6 stemmer)
11. Oplysning om konsekvenser af fremstilling og brug – på en enkel og forståelig måde. Gør det lettere at træffe et valg. (6 stemmer)

12. Teknologisk legeplads med simulationer til synliggørelse af ny teknologi for den enkelte borger.
(6 stemmer)
13. Virksomhed ansvarlig for hele produktets livscyklus for at begrænse miljøbelastende produkter.
(6 stemmer)
14. Patenter skal ikke kunne holdes tilbage uden at blive brugt hvis andre kan bruge det til gavn for et bæredygtigt samfund (lovgivning). Vi vil ikke bremse en bæredygtig udvikling.
(6 stemmer)
15. Odense får ”fattig” venskabsby og man opbygger gensidig forståelse. (6 stemmer)
16. Lære ulandes kulturelle værdier, i bred forstand, at kende. Det er væsentligt for kommunikationen.
(5 stemmer)
17. Krav om at al offentligt byggeri og anlæg skal benytte en stadig stigende procentsats af alternativ energi. (5 stemmer)
18. Skatter og afgifter for benzin, olie og kul målrettes til udvikling af vedvarende energi. (5 stemmer)
19. ”Kvalitetscirkler”: Oprettelse af database/vidensbank hvor man annoncerer specifikke problematikker og hvor interessenter kommer med bidrag (+evt. telefonnummer) som idégrundlag til videre bearbejdelse. (5 stemmer)
20. Radio-/TV-programmer á la Søren Rye, dvs. med bred appel. (4 stemmer)
21. Fradrag frem for tilskud til miljøvenlig produktion – flytter forbruget til miljøvenlige produkter set i forhold til livscyklus. (4 stemmer)
22. Markedsføre ”de gode solstrålehistorier” via nyhedskanalerne. (4 stemmer)
23. Interessent-fora. At have et korps af projektledere/-konsulenter med administrative redskaber til at koble på specifikke projekter og til at være ansvarlig for at inddrage interessenter til fora og styre dem, for derefter at udarbejde beslutningsoplæg med konsekvensberegninger. (4 stemmer)

24. Aktiv involvering af nærmiljøet. Tildeler ”ejerskab”; politikere kan målsætte udefra. Evt. bydelsråd i større kommuner. Udnytter menneskelige ressourcer i nærmiljøet. Skaber personligt engagement. (4 stemmer)

25. Miljøpoliti som ved hurtig effektivering kan nedlægge produktionen eller forbyde brug af stoffer. (4 stemmer)

26. Omlægning af forbrugsafgift til afgift på forureningsgraden ved oprettelse af spektralanalysemåler for at kunne registrere miljøbelastende stoffer i hver enkelt husstand. Det vil gøre at man skal betale for det det koster at rense vandet (jo mere urent, jo dyrere). Målet er at udlede mindst muligt fra eget afløb. (4 stemmer)

27. Mulighed for cykel med tog og rutebil. Cyklen kan derved bruges som lokalt transportmiddel, og man er ikke afhængig af lokal bus. (4 stemmer)

Udfordringerne med begrundelse – og midlerne til at tackle dem

- i prioriteret rækkefølge

Hvordan sikres, at befolkningen bliver bevidst om konsekvenserne af deres levevis?

Det er en vigtig forudsætning for at folk ændrer adfærd.

Hvordan får vi mange flere med – de 'bevidste', de 'lige glade' og de 'fjendtlige'?

Hvis vi skal flytte os, skal mange flere rejse sig. Vha. stok (økonomisk regulering) såvel som gulerod (fx information/kundskaber).

Hvordan sikrer vi en holdningsændring og -bearbejdelse, der fremmer bæredygtig vækst?

Uddannelse, viden, formidling; etiske spilleregler; bevidstgøre.

Man skal kende konsekvenserne af sine valg af fx produkter for at ændre dem. Skisma mellem lovgivning og leveregler.

- Tilbagevendende borgerhøringer hvor presse/medier indgår i processen.
- Radio-/TV-programmer á la Søren Ryge Petersen, dvs. med bred appel.
- Gratis konsulentbistand til beboerforeninger, menigheder, råd, bestyrelse m.v. Professionel assistance skal tæt på forbrugerne.
- Medansvar for rengøring/vedligeholdelse på uddannelsesinstitutioner.

Hvordan sikrer vi at miljø og økonomi er i balance?

Holdningsændringer er nødvendige. Skal ske gennem uddannelse og oplysning.

- Ydelsens/varens pris skal afspejle den faktiske miljøbelastning. På den måde betaler forureneren for miljøbelastningen.
- Grønne afgifter bruges direkte til miljøforbedringer og fremmer en bedre miljøbevidsthed.
- Miljødifferentieret moms – giver en bedre adfærd.
- Fradrag frem for tilskud til miljøvenlig produktion – flytter forbruget til miljøvenlige produkter.

Hvordan sikres, at udnyttelsen af nuværende energikilder forbedres, samtidig med at nye, alternative energikilder udvikles?

Det vil mindske forureningen væsentligt.

Hvordan sikrer vi mere alternativ/vedvarende energi? (sol, vindmøller)

Blandt andet for at nedbringe CO₂ udslip.

Hvordan sikrer vi at energireserverne udnyttes bedst muligt?

Fossile brændstoffer ikke er udtømmelige; for at nedsætte emissionen.

- Krav om at alt offentligt byggeri og anlæg skal benytte en stadig stigende procentsats af alternativ energi.
- Skatter og afgifter for benzin, olie og kul målrettes til udviklingen af vedvarende energi.
- Markedsføre ”de gode solstrålehistorier” via nyhedskanalerne.
- Bedre offentlige trafikforbindelser. Så flere lader bilen stå. Sænker CO₂-udledningen.
- Undervisning i folkeskolen som sikrer et bredt kendskab til vedvarende energi og en bevidsthed om ressourcer.
- Alternative energiformer sikres et økonomisk incitament til fastholdelse og fortsat udvikling.
- Krav om at importerede og egne varer skal være fremstillet med en stadigt stigende procentsats af vedvarende energi.
- Bedre fordeling af trafikken – fx senere skolestart på dagen. Så kan skolebørn cykle selv.
- Gratis pendlerbus fra bygrænsen vil skabe mindre trafik i byerne.
- Der etableres egentlige forskningscentre med henblik på at udnytte/opfinde vedvarende energikilder.
- Frihed til at alle husstande kan benytte alternative energiformer.

Hvordan sikrer vi bedre globalt samarbejde?

Ressourcefordeling mellem rige og fattige lande; fælles værdier og krav til produktionen

- Større samhandel på lige vilkår. At lave minimumskrav/handelsbetingelser i forbindelse med samhandel. Dermed bliver ingen snydt.
- Hjælp til selvhjælp, projekter frem for penge. Giver medindflydelse og ejerskab og dermed større motivation.
- Skabe fælles retningslinjer og mål, fx via FN, EU eller anden international organisation, fremmer den indbyrdes forståelse mellem landene.
- Benytte multinationale virksomheder til teknologiformidling. Man opnår en lokal miljøeffekt hvis både produktionen og afsætningen sker i ulandene; ikke-offentlig bistandsmulighed.

Hvordan udvikler vi en renere teknologi, så vores uundgåelige forbrug ikke efterlader for store problemer?

Den vestlige verden har et stadigt større forbrug og den 3. verdens forbrug gennemgår en meget kraftig stigning. Naturen (flora og fauna) er under pres.

Hvordan sikrer vi at der udvikles renere teknologi?

Det er med til at give en bæredygtig vækst, fordi det kræver vækst at have en udvikling.

- Krav om produktets genanvendelighed. Tvinger producenten til at tage brugte produkter retur via forhandlerne. Kunden får ret til at aflevere produktet hvor det er købt.
- Alle produkter skal have en ”grøn” markering som udtryk for miljøbelastning, på samme måde som energimærkningen i dag.
- Brug af puljemidler til målrettet forskning i ren produktion.
- Belønning af virksomheder der producerer bæredygtigt. ”Det grønne mærke” gives til virksomheder der indfører grønne afgifter der er gradueret efter miljøbelastning, fx biler i forhold til brændstof per kilometer.
- Krav om selvkontrol af forbrug. Krav til virksomheder om at der skal fremstilles grønne regnskaber for at virksomheden kan deltage i EU-udbud.

Hvordan sikrer vi, at mennesket kommer i centrum i et bæredygtigt samfund?

Hvert enkelt menneske træffer en række valg, som har konsekvenser for hele menneskeheden; familiernes vilkår skal opprioriteres til fordel for fremtidens bæredygtighed; tolerance og rummelighed skal støtte og fremme livskvalitet.

- Teknologisk legeplads med simulationer til synliggørelse af ny teknologi for den enkelte borger.
- Virksomhed ansvarlig for hele produktets livscyklus for at begrænse miljøbelastende produkter.
- Patenter skal ikke kunne holdes tilbage uden at blive brugt hvis andre kan bruge det til gavn for et bæredygtigt samfund (lovgivning). Vi vil ikke bremse en bæredygtig udvikling.
- Livskvalitet for det enkelte individ. Fokus på det at være menneske og leve et værdigt liv. Anvende medierne som middel.
- Eksperimentarium for genbrug – godt fordi man kan se hvordan øget genbrug påvirker menneske og miljø.
- Indlæring i folkeskolen om miljø som selvstændigt fag. Skal danne grundholdning for den kommende generation.
- Centrale computerstationer i nærmiljø (skoler, plejehjem). Større viden giver mere dialog i samfundet.

- Lovgivning og teknologi skal formuleres i dagligsprog. Det skal være nemmere at tale, menneske og teknologi imellem.
- Lokale borgermøder – vi skal involvere så mange borgere som muligt.

Hvordan sikres, at folkesundheden forbedres?

Der skal mange enkeltindsatser til at forbedre folkesundheden, men det overordnede fokus er også vigtigt.

- Oplysning. Obligatoriske fag i skolen i sundhed og miljø.
- Sundere spisevaner – vægtproblemer fra tidlig alder. Vitaminmangel. Sund/økomad på kantiner i offentlige institutioner og uddannelsessteder.
- Motion på recept hos lægen i stedet for medicin. Bevægelse fjerner dårligdomme og giver et bedre kredsløb. Opbyggelse af stærkere tradition for bevægelse.
- Teknisk lovgivning – forbud mod giftige tilsætningsstoffer, miljømærkning, ansvar for produktets livscyklus med henblik på miljømæssig bæredygtighed, grænseværdier.
- Eksterne konsulenter på arbejdspladsen og i skolen til at afhjælpe et dårligt psykisk miljø på arbejdspladsen.
- Lokal forankring med henblik på udvikling af bæredygtigt psykisk miljø.
- Omskoling på sygehusene til den teknologiske udvikling. Læger og sygeplejersker kan ikke bruge de nye instrumenter og maskiner. Væk med faggrænser, bedre integrering af indvandrerressourcer.

Hvordan sikrer vi en balance mellem teknologien og mennesket?

Teknologien udvikles hurtigt og vi må hele tiden tage stilling til brugen. Frihed kontra kontrol; genteknologi – fødevarer, mennesker; undgå at mennesket bliver slave af teknologien.

- Økonomi – det mest energi- og miljøvenlige skal gøres billigere via tilskud eller afgiftsfritagelse. Det gør valget oplagt.
- Oplysning om konsekvenser af fremstilling og brug – på en enkel og forståelig måde. Gør det lettere at træffe et valg.
- Regler og krav samt deklARATIONER og livscyklusvurderinger. Det regulerer adfærden.
- Undgå fremmedgørelse. Godt fordi man skal forholde sig til virkeligheden direkte i stedet for gennem teknologien.

Hvordan får vi bedre offentlig planlægning, prioritering og målsætning af byplanlægning?

Det er et meget indflydelsesrigt område for hele samfundet. Det bedste offentlige værktøj til bedre vækst.

- ”Kvalitetscirkler”: Oprettelse af database/vidensbank hvor man annoncerer specifikke problematikker og hvor interessenter kommer med bidrag (+ evt. telefonnr.) som idégrundlag til videre bearbejdelse.
- Interessent-fora. At have et korps af projektledere/-konsulenter med administrative redskaber til at koble på specifikke projekter og til at være ansvarlige for at inddrage interessenter til fora og styre dem, for derefter at udarbejde beslutningsoplæg med konsekvensberegninger.
- Aktiv involvering af nærmiljøet. Tildeler ”ejerskab”. Politikere kan målsætte udefra. Evt. bydelsråd i større kommuner. Udnytter menneskelige ressourcer i nærmiljøet. Skaber personligt engagement.

Hvordan sikrer vi renere produkter i vores privatforbrug og viden om produkternes oprindelse?

Børnearbejde; bevare regnskov; arbejdskraft – underbetaling; renere råvarer til mad; miljøet; kvalitet frem for masseproduktion.

- Deklarationer på varen: Indhold, produktform, varighed, opbevaring, bortskaffelse. For at sikre forbrugeren et reelt valg.
- Momsfrihed/skattelettelser. Økonomisk attraktivt at købe og producere rene produkter
- Produkt-autorisation for produktion, import og eksport. Ved misligholdelse mistes denne. For at gøre producenten hovedansvarlig med tilbagevirkende kraft.
- Information gennem medier. Historier om hvordan produktet bliver skabt. Holdningsprogrammer. Bevidstgøre forbrugeren.
- Producenten har pligt til at afskaffe restprodukter. Undgå resourcespild og forurening, fx gennem genbrug.

Hvordan sikres, at økologisk produktion får en højere prioritet?

Fødevarernes kvalitet og sikkerhed er afgørende for folkesundheden.

- Information om fordele ved økologiske produkter – forbrugeren skal have argumenter – samt om forhandlere af øko-produkter, der anviser hvor det kan købes.
- Ensartet statskontrolleret mærkning letter forbrugers valg.
- Økologisk pølsevogn på Flakhaven. Kommunalt signal til borgeren.
- Prisudligning gennem moms og skattereduktion. Økologisk indkøb rammer derved ikke forbrugers pengepung.
- Udvikle smag og kvalitet, så forbrugeren foretrækker varen.

Hvordan belønner vi dem, der ikke sviner (og straffer dem, der sviner)?

- Miljøpoliti som ved hurtig effektivering kan nedlægge produktionen eller forbyde brug af stoffer.
- Straf:
  - Højere moms på ikke-miljørigtige produkter. Det vil få forbrugeren til at vælge produktet fra i højere grad.
  - Høj pris for afhentning af restaffald (affald til forbrænding). Man vil så i højere grad vælge at sortere.
  - Stop produktioner hvor affaldet er svært nedbrydeligt. Man skal ikke kunne betale sig fra at forurene.
  - Producenter skal have ansvar for hele produktets livscyklus. Så hænger man selv på affald og restprodukt-afskaffelse. Der skal være økonomisk betydning af grønne afgifter for erhvervet.
- Belønning:
  - Miljørigtige varer skal være billigere, så man i højere grad som forbruger vil vælge dem.
  - Billigere afhentning af privat affald og sorteringssystemer, der er så lette at bruge at de fleste vil gøre det. Privat affald: Gratis sorteringsspande og genbrugssystemer.
  - Nedsat moms på miljøvenlige varer. Forbrugeren vil så vælge de billige og miljøvenlige varer.
- Tilskud til varer med lettere nedbrydeligt affaldsprodukt vil motivere producenten til at vælge produktionsmetoder, der anvender let nedbrydelige materialer.
- Privatforbrug og affald: Oplysning og undervisning til synliggørelse af sammenhæng med livskvalitet.

Hvordan sikres det, at grundvandet bevares/forbedres?

Vandforsyningen er vigtig for folkesundheden.

Hvordan sikrer vi rent vand?

Af hensyn til sundhed; forudsætning for alt liv

- Omlægning af forbrugsafgift til afgift på forureningsgraden ved oprettelse af spektralanalysmåler for at kunne registrere miljøbelastende stoffer i hver enkelt husstand. Det vil gøre at man skal betale for det det koster at rense vandet (jo mere urent, jo dyrere). Målet er at udlede mindst muligt fra eget afløb.
- Oprettelse af rensningsanlæg for hver landbrugsenhed (gylleseparationsteknologi). Landbrugets udledning skal betragtes industrielt. Mål: Ingen udledning af urensset spildevand. Det kan begrænse udledningen til miljøet.
- Politisk stop for udledning. Det kan begrænse udledning til miljøet og stimulere til højere produktion og flere arbejdspladser.

Hvordan bringer vi større balance mellem den vestlige verden og den 3. verden?

Sikre verdensfreden; skabe grobund for udvikling; undgå udbytning; større indflydelse på egne vilkår.

- Odense får ”fattig” venskabsby og man opbygger gensidig forståelse.
- Lære ulandes kulturelle værdier, i bred forstand, at kende. Det er væsentligt for kommunikationen.
- Opsamling af vand og brøndboring til senere udnyttelse – den nedbør som regntiden fører med sig er en mangelvare i tørketiden.
- Lempe patenter på medicin. Giver fattige adgang til fx AIDS-medicin.
- Udbygge/forbedre vejnettet som er grundlaget for udveksling af varer og tjenesteydelser.
- Udviklingsbistand: Produktion (teknik og uddannelse); administration; jura (domstole); økonomisk væsen (banker).
- Uddannelse af børn og unge. De er fremtidens samfundsborgere.
- Uddannelse af voksne. Vigtig for opbyggelse af rets- og pengevæsen, centraladministration og produktionsapparat.
- Mikrolån som hjælp til selvhjælp. Små input stimulerer udvikling af næringslivet, infrastrukturer, lokale netværk.
- Tilskud til dyr livsbevarende medicin for at undgå stor dødelighed i befolkningen.
- Frihandel: Nedbryd handelshindringer.
- Beskyt rettigheder: Regnskovens lægemidler (”naturpatent”); vand til mellemøsten (fx Tyrkiet).

Hvordan kan transport forurene mindst muligt?

Vi udnytter begrænsede ressourcer.

- Mulighed for cykel med tog og rutebil. Cyklen kan derved bruges som lokalt transportmiddel, og man er ikke afhængig af lokal bus.
- Busdrift som skinnedrift, sporvogne hvor muligt. Frit valg af elressource; mindre tomgangsdrift.
- Større volumen på fjerntransportlastvogne medfører at færre enheder er i drift, dvs. mindre forbrug per ton/kilometer.
- Støtte til forskning omkring alternative brændstoffer med henblik på mindre emission og alternativer til fossile brændstoffer.
- Nedsæt kilometerfradraget. Det gør lysten til alternative transportmidler større og mindsker udflytningen.
- Tvangsindførsel af returgoods (tovejsgods). Dermed bedre udnyttelse af transportenheder.

- Væk med småkørsel. Holdningsændring, bevidstgørelse. Der er intet personligt tab.

Hvordan minimerer vi mængden af affald?

På grund af ressourceforbruget er det nødvendigt med en bedre udnyttelse af råstoffer, og en minimering af uomsættelige slutprodukter.

Hvordan sikrer vi bedre kvalitet i fødevarer og bedre oplysning om varerne?

Nationalt og globalt at fremme øko-produkter; lige pris på øko-varer og ikke øko-varer; undgå skjulte tilsætningsstoffer.

Hvordan sikrer vi, at der er en balance mellem forbrug og ressourcer?

Det er definitionen på bæredygtighed.

Hvordan sikrer vi bedre recirkulering og resourceudnyttelse?

Genbrugsvarer; ”brug og smid væk mentalitet”.

Hvordan sikrer vi en varig livskvalitet med ansvar og frihed for det enkelte individ?

Individualist contra egoist: Hvad er du? Der skal tages hensyn til det enkelte, hele menneske og samtidig skal fælles interesser fremmes. Nødvendigt at undgå kassetænkning.

Hvordan sikrer vi, at økonomisk styring er en del af det bæredygtige miljø?

Penge regerer verden; økonomisk magt udløser følelser, som har konsekvenser for livskvaliteten; penge skaber folkevandring; der er brug for positive incitamenter for en bæredygtig udvikling (fx økologisk skatteomlægning og grønne regnskaber).

Hvordan sikres det, at vores afhængighed af kemikalier fjernes/reduceres?

Vi dermed kan sikre vores fødevarer, drikkevand og fødekæden generelt.

Hvordan sikrer vi færre giftstoffer i naturen?

Ren luft, rent vand

Hvordan sikres, at de fattige producenter i u-landene får bedre levevilkår?

Det er væsentligt for at forbedre den globale solidaritet.

Hvordan sikrer vi inspirationer og initiativer fra enkeltpersoner og grupperinger, som kan resultere i gode kommunikationskanaler, så vi kan nærme os en fælles vision for bæredygtighed?

Hvordan får vi størst udbytte/nytteværdi af de tilgængelige ressourcer?

Ressourcehusholdningen er en samlet problemstilling, der kræver en indsats både i design af produkter og helt ud i affaldsledet – og vort nuværende ressourceforbrug er uholdbart.

Borgernes evaluering af borgerhøring i Odense

Borgerne der deltog i Teknologirådets og Odense Kommunes borgerhøring om ”Bæredygtig vækst – hvordan?” blev ved høringens afslutning bedt om skriftligt at besvare nedenstående seks spørgsmål. Der er ikke tale om en grundig evaluering, men om en umiddelbar tilkendegivelse fra borgerne af motiver for og udbytte af at deltage i høringen. Der kom i alt 50 besvarelse fra de ca. 60 deltagere og alle 50 deltagerbesvarelser udtrykker positive vurderinger af borgerhøringen.

Spørgsmål:

- Hvorfor har du ønsket at deltage i borgerhøringen?
- Hvad har dit væsentligste udbytte været af borgerhøringen?
- Ville du deltage i en borgerhøring en anden gang, hvis du fik mulighed for det?
- Deltager du i foreningsliv, frivilligt arbejde eller lignende i din fritid?
- hvis ja, hvilke aktiviteter?
- Hvis du havde mulighed for det, ville du så være interesseret i at deltage i yderligere aktiviteter om bæredygtig udvikling, hvis det bliver aktuelt?
- Har du kommentarer iøvrigt?

Det næstsidste spørgsmål er stillet fordi Teknologirådet opfordrer Odense Kommune (og de to andre hørings-kommuner) til at følge op på borgernes forslag til at fremme bæredygtig udvikling. En måde kunne være at inddrage borgerne i arbejdsgrupper, der arbejder videre med forslagene.

- Hvis du havde mulighed for det, ville du så være interesseret i at deltage i yderligere aktiviteter om bæredygtig udvikling, hvis det bliver aktuelt?

45 svarer ja, 1 svarer måske - at det vil afhænge af hvor seriøst 'projektet' måtte fremstå, to svarer måske, to svarer nej.

Deltagerne viser altså stor interesse for at deltage i yderligere aktiviteter. I forvejen er flere at de borgere, der deltog i høringen, mere eller mindre aktive i deres fritid. Det fremgår af svarene på dette spørgsmål:

- Deltager du i foreningsliv, frivilligt arbejde eller lignende i din fritid?
  - hvis ja, hvilke aktiviteter?

31 borgere deltager i foreningsliv eller frivilligt arbejde. Eksempler er bestyrelse i idrætsforeninger, klasseråd, brugerbestyrelse, politiske foreninger, miljøpolitiske aktiviteter, skolebestyrelse, kirkeligt arbejde, boligforening, spejderforbund, ældreaktiviteter, oplysningsforbund.

14 har svaret nej på spørgsmålet, 5 har ikke svaret på spørgsmålet.

Mange af de borgere, der deltog på høringen, ytrer at de ønsker at tage aktiv del i samfundsudviklingen. Det har for mange været motivationen til at deltage i høringen. De søger viden om og indflydelse på bæredygtig udvikling i Danmark, på miljøet, som flere skriver er et vigtigt emne. Her er citeret nogle af de typiske eksempler på besvarelse:

- Hvorfor har du ønsket at deltage i borgerhøringen?

”Være med til at påvirke samfundsudviklingen og det samfund, jeg lever i”. ”Deltage i en demokratisk proces”. ”At vise politikerne at der er nogle, der interesserer sig for en bæredygtig udvikling”. ”Borgerpligt”. ”Emnet er vigtigt og interessant”. ”At diskutere med så mange andre”. ”Mulighed for at blive hørt”. ”Få mere viden om og synspunkter på emnet”. ”Blive klogere”, ”øget indsigt”. ”Oplysning”. ”Få skærpet mine egne synspunkter”. ”Nysgerrig”. ”Se om man kan gøre en forskel”. ”Bidrage med idéer og holdninger”. ”At høre andres mening”. ”Prøve selv at tage stilling.”

- Hvad har dit væsentligste udbytte været af borgerhøringen?

Og hvad fik borgerne så ud af at være med på høringen? Mange af borgerne fremhæver at det at høre andres meninger og få mere viden om bæredygtig udvikling har været det væsentligste udbytte. Her citeres nogle typiske eksempler på besvarelser:

”At høre andres meninger og holdninger”. ”Belysning af emnet fra mange sider”. ”Indblik i andre måder at se tingene på”. ”Gode diskussioner”. ”At høre at meget forskellige mennesker ikke har så forskellige holdninger til miljø-bæredygtighed-samfund”. ”Øget forståelse for vigtigheden af nye tiltag i udviklingen af et bæredygtigt samfund”. ”Større indblik i samfundets miljøbelastning”. ”Inspiration”. ”Information”. ”Selve processen var spændende”. ”Det tilsendte debatoplæg”. ”Udveksle tanker

og værdier”. ”At høre hvordan et borgerudsnit tænker”. ”En forhåbning om et andet og bedre samfund”. ”Være med i en dialog”, ”være med i en demokratisk proces”. ”En følelse af at have bidraget med noget godt”. ”At være sammen med andre i arbejdet med bæredygtig udvikling”. ”Nye perspektiver på miljøspørgsmål”. ”Ejerskab til miljøpolitikken”. ”Forøget interesse”. ”Glæden ved at høre og se at så mange interesserer sig for bæredygtig udvikling”. ”Masser af input”. ”Et personligt spark bagi.”

De fleste af deltagerne svarer at de at de gerne vil deltage i en ny borgerhøring.

- Ville du deltage i en borgerhøring en anden gang, hvis du fik mulighed for det?

45 af borgerne svarer ja. 1 svarer ja, hvis jeg bliver bedt om det, 1 svarer måske, 2 svarer at det afhænger af emnet, 1 finder det for abstrakt at svare på.

Blandt de der svarer ja har en tilføjet at der også burde være andre steder, hvor man kunne give sit besyv med. En har tilføjet at der fremover gerne må arrangeres flere af sådanne høringer, og gerne i samspil med kommunale ansatte, kommunalpolitikere, erhvervsfolk, fagpersoner inden for emnet.

Til sidst i evalueringsskemaet havde borgerne mulighed for at komme med kommentarer efter eget ønske. De typiske besvarelser citeres her:

- Har du kommentarer iøvrigt?

20 af deltagerne giver en positiv vurdering af borgerhøringen, heriblandt: ”God høring”, ”udmærket arrangement, ”spændende og udbytterig dag”, ”godt initiativ”, ”utrolig godt planlagt”, ”god styring”, ”en god og indholdsrig dag i fine omgivelser”, ”mødet godt planlagt og gennemført”, ”et flot arrangement, som initiativtagerne kan være stolte af,” ”et godt arrangement, hvor vi på en god måde nåede et resultat”, ”arrangement virkede seriøst før, under og efter afviklingen.”

”Gerne en opfølgning på de igangsatte processer.”

”Det tilsendte oplæg er førsteklasses, de mundtlige do i dag var knapt så overbevisende.”

”Det glæder mig at det viste sig at der var større interesse for global tænkning end hvad jeg umiddelbart havde regnet med.”

”Hvis jeg på et tidspunkt oplever at der politisk sker tiltag med (næsten) direkte adresse til borgerhøringen, vil jeg virkelig få en følelse af at demokratiet fungerer.”

”Jeg havde måske forventet af det originale brev at det skulle dreje sig mere om udvikling og teknologi end miljø.”

”Bæredygtig udvikling er et vidt begreb, det måtte godt have været mere konkret.”

”I anden runde ville jeg hellere have arbejdet med noget, jeg brændte for end med en anden gruppes udsagn.”

”Tiden var lidt knap.”

”Vi kunne godt have brugt lidt mere tid til debat.”

”Tidspresset gik ud over kvaliteten af forslagene.”

”Mange af forslagene bærer præg af at deltagerne kun har begrænset viden om emnet.”

”Jeg var lidt skeptisk mht. ”anvendeligheden” af ikke-eksperterets udsagn – håber at den skepsis bliver gjort til skamme.”

”Vi er ikke blevet spurgt om hvad vi hver især vil binde os til i forhold til bæredygtig udvikling.”

2 svarer at de ikke har kommentarer, 19 har ikke svaret på spørgsmålet.

To mundtlige oplæg som indledning til borgerhøringen

Hvad er "bæredygtig udvikling"?

af Henrik Kærgaard, udviklingschef, NIRAS

Agenda 21 betyder "dagsorden for en bæredygtig udvikling i det 21. århundrede" og er en international dagsorden, der arbejdes med overalt i verden. Bæredygtig udvikling betyder:

"Vi arver ikke Jorden af vore forældre – vi låner den af vore børn", eller

"Alt, hvad vi gør skal kunne vare i 7 generationer", eller andre tilsvarende formuleringer.

Det drejer sig om at tænke langsigtet og i blivende værdier, og det drejer sig også i høj grad om et globalt perspektiv – "Jordens overlevelse" om man vil – vi skal kort sagt sikre, at verden stadig kan fungere, når vi har fået, hvad vi har brug for.

De 3 dimensioner

Bæredygtig udvikling skal ses i 3 dimensioner:

- *Miljømæssigt,*
- *Samfundsmæssigt* og
- *Økonomisk*

Et udviklingsforløb, et projekt eller et nyt initiativ er således kun bæredygtigt, når det er bæredygtigt i alle disse 3 dimensioner – man kan sige, at det skal være både *miljømæssigt forsvarligt, samfundsmæssigt acceptabelt og økonomisk realisabelt.*

Miljøet udgør rammen – vi skal være 10 gange bedre!

Den miljømæssige dimension giver rammerne for det mulige – her er tale om, at forholdene på planeten Jorden sætter nogle grænser for, hvad der kan lade sig gøre – vide grænser, men dog grænser; de to øvrige dimensioner er vi i højere grad selv herrer over – hvis vi kan blive enige! Det miljømæssige krav til bæredygtig udvikling kan udtrykkes ved, at vi i løbet af 30 – 50 år skal blive 10 gange så miljøeffektive – dvs. kunne gøre alt, hvad vi gør i dag med en ca. 10 gange så lille miljøbelastning som i dag. Kan vi dette, vil der kunne blive plads til dobbelt så mange mennesker på Jorden som i dag og en velstand til alle på niveau med den, vi har i Europa i dag – uden at den samlede miljøtilstand er forværret i forhold til nu. Dette krav betegnes som "faktor-

10-udfordringen" – det er selvsagt meget stort – men det er ikke umuligt! Det er særligt vigtigt i et globalt perspektiv at fokusere på følgende indsatser:

- Reduktion af forbruget af fossile energikilder, dvs. kul, olie og gas og etablering af flere vedvarende energikilder, f.eks. sol og vind.
- Reduktion af forbrug og spredning af miljø- og sundhedsfarlige stoffer overalt.
- Bedre styring af samfundets stofkredsløb, så de i højere grad bliver "lukkede" som naturens – vi skal i langt højere grad tænke i kredsløb og undgå spild og affald, der ikke kan nyttiggøres.
- Bedre forvaltning af naturressourcer – især biologiske/økologiske systemer, dyrkningsjorden m. v. – disse ressourcer er grundlaget for hele den biologiske produktion, som vi er helt og fuldstændigt afhængige af.

Det samfundsmæssige handler om "fra bruger til borger"!

Den samfundsmæssige dimension betyder, at de ting, vi foretager os skal være samfundsmæssigt acceptable – det betyder derfor *borgerinddragelse og nærdemokrati* i langt højere grad, end vi i dag er vant til – måske en tilbagevenden til "det græske bystatsdemokrati", hvor alle væsentlige spørgsmål i lokalsamfundet blev behandlet i fællesskab i meget store forsamlinger. I vort repræsentative demokrati er demokratiet reelt indskrænket til stemmeurnerne hvert 4. år – resten er overladt til eksperter og institutioner – og det er ikke godt nok fremover.

Hvorfor er det ikke det? – fordi vi har brug for en høj grad af enighed for at kunne gennemføre stærkt fornyende og kontroversielle initiativer effektivt – det kan ikke gøres af "systemet" alene. Det betyder, at vi skal have en langt mere kvalificeret og dybtgående dialog mellem borgerne og systemet, end parterne er vant til – vi skal ikke have den i morgen, men vi skal begynde at øve os på det allerede i dag. Det vil nemlig tage tid at lære, fordi det er en helt fundamental fornyelse af hele vores arbejdsform. Det vil også tage tid for borgerne – nu har vi i årevis opdraget dem til at være brugere og kræve ind på de enkelte områder – nu skal de til at være borgere igen med den langt højere grad af ansvarlighed overfor helheden og fremtiden, som det indebærer. Det kan de godt – forudsat, at vi begynder at behandle dem som borgere!

Økonomien: Tænk langt og husk det hele!

Den økonomiske dimension betyder, at der skal tænkes langsigtet økonomisk, og at alle økonomiske konsekvenser at et initiativ så vidt muligt skal inddrages – også i andre sektorer end den, projektet foregår i!

Det betyder f.eks. at det er vigtigt at se på de værdier, der er tilbage, når et projekt er afskrevet over f.eks. 20 eller 30 år – det er nemlig dem, vi har tjent til vore efterkommere – resten har vi selv brugt! Vi skal altså tænke i holdbarhed, lang levetid, skønhed og fleksibilitet, når vi planlægger, bygger og anlægger. Det betyder også, at vi skal arbejde forebyggende – gennemføre projekter, der medfører fremtidige reduktioner af de samlede driftsomkostninger for samfundet; fremtidens driftsomkostninger er klodsen om benene på vore børn – jo mindre de er, jo større frihedsgrader har de til at gøre det, *de* synes er vigtigt!

Det betyder endvidere, at vi skal søge at opgøre totaløkonomien i ethvert projekt eller initiativ – vel vidende, at det ikke kan gøres præcist eller dækkende – jo mere vi forsøger, jo bedre bliver vi til det! Husk at tænke på, hvad det betyder for driftsomkostningerne, at vi sparer i anlægsfasen – det er vores børn, der kommer til at betale! Og husk hvad dårlig planlægning betyder af ekstra omkostninger i iværksættelse og drift!

Hvordan gør vi så?

Alt dette kommer selvfølgelig ikke af sig selv – det er ikke ligetil at tage fat på, og det er i høj grad en anderledes måde at tænke på, end vi er vant til i dag. Først og fremmest er det vigtigt med en beslutning på det politiske niveau om at tage det alvorligt og begynde at arbejde seriøst med det.

Herefter skal man finde nogle få nøglepersoner i kommunen med fagligheder indenfor det miljømæssige, det samfundsmæssige og det økonomiske, der har lyst til at forsøge sig frem på området – der er nemlig ingen færdige løsninger og fortrykte skemaer at læne sig op ad! Disse nøglepersoner skal arbejde tæt sammen i en gruppe og have muligheder for at hente ekstern inspiration i et vist rimeligt omfang – og så skal de meget gerne arbejde sammen med nogle engagerede politikere også!

Så skal man finde nogle sager af en vis betydning og forsøge sig med en bæredygtig tilgang til dem med fokus på de ovenfor nævnte betragtninger – og det gælder om at være ambitiøs og kontroversiel, for bæredygtig udvikling *er* ambitiøs og kontroversielt i sin substans! Endelig skal det konkrete projekt søges ført ud i livet – og så skal vi have fat i det næste og huske at gøre erfaringerne op og få involveret nogle flere i organisationen næste gang og fortælle den gode historie internt og eksternt – også selvom den måske ikke var så god, for det er de besværlige, man lærer mest af, ikke?....og, og, og.....

Vi skal være et udviklings-land frem for et vækst-land

af Anne Mette de Visser, cand. agro, projektleder Øko-net¹

Jeg vil lægge lidt provokerende ud med at sige, at i følge min opfattelse er spørgsmålet forkert stillet. I spørgsmålet: "*bæredygtig vækst – hvordan?*", ligger det underforstået, at vi skal have vækst; – vækst er målet! For mig at se handler det ikke om, hvordan vi kan sikre bæredygtig vækst – men om hvordan vi sikre en *bæredygtig udvikling* – og der er en meget vigtig forskel på vækst og udvikling

Vækst er et *kvantitativt* begreb; noget vokser og bliver større eller mere – men ikke nødvendigvis bedre. Vækst kan være nødvendig nogen steder, og økonomisk vækst kan være et middel til at opnå samfundsmæssig udvikling – men behøver ikke at være det. Men vækst kan også være kræftagtigt og destruktiv – og samfundsudvikling er i hvert fald andet og mere end blot økonomisk vækst.

Udvikling er et *kvalitativt* begreb – noget forandres (f.eks. samfundet), bliver mere nuanceret, kompliceret, mere voksent, mere modent, mere helstøbt. Begrebet udvikling er også positivt ladet – vi har en ide om at udvikling er godt og forbedre tingene. Men vi har jo måtte erkende, at udvikling også kan være skævt fordelt og have negative konsekvenser – endda så omfattende, at den undergraver sig selv – og det er netop derfor, at vi nu stiller det krav, at samfundsudviklingen skal være bæredygtig.

Jeg mener, at man i allerhøjeste grad kan stille spørgsmål ved, om vi i denne del af verden har brug for mere vækst? Vi har i hvert tilfælde ikke brug for vækst i affaldsmængder eller CO₂ udslip – men har vi stadig brug for vækst i produktion og forbrug? Er materielle behov stadig det mest påtrængende for danskerne? – eller overstiger de negative miljømæssige og sociale konsekvenser af den økonomisk vækst efterhånden de positive? – og skal økonomisk vækst så fortsat være ophøjet til den allerhøjeste samfundsmæssige målsætning?

---

¹ Øko-net står for: Netværket for økologisk folkeoplysning og praksis. Øko-net er en organisation og et netværk, der arbejder med information, oplysning og dialog om økologi og bæredygtighed. Øko-net udgiver bladet Øko-net 6 gange om året og har tre hjemmesider: www.eco-net.dk, www.eco-info.dk og www.BæredygtigUdvikling.nu - hvor sidstnævnte er en portal for bæredygtig udvikling. I gennem de sidste to år har Øko-net udgivet debatmaterialer og arrangeret debat og dialog-møder om bæredygtig udvikling.

For mig at se indebære kravet om bæredygtig udvikling faktisk, at vi i vores del af verden – tager den måde vi hidtil har udviklet samfundet op til revision. Nu må vi satse på at udvikle vores samfund mod et markant lavere træk på miljø- og naturressourcer – og dermed *uden en kvantitativ vækst i produktion og forbrug*. Vi skal ikke have udvikling af samme vækstfikserede og globalt skævt fordelte type som hidtil, vi skal have gennemgribende forandringer; vi skal vende udviklingen. Det er det, der ligger i kravet om en bæredygtig udvikling.

Så kan man selvfølgelig diskutere, hvordan ordet "vækst" skal forstås – betyder det bare økonomisk vækst i traditionel forstand – vækst i produktion og forbrug (vækst i BNP) – eller snakker vi også om kvalitative forbedringer? Men hvis man mener, at kvalitative forbedringer på det sociale- og på miljøområdet er de overordnede mål – inklusiv en mere retfærdig fordeling af jordens ressourcer – og at kvantitativ vækst højst kan være en målsætning afledt herfra, så mener jeg altså, at man hellere skulle sige, at målet er bæredygtig udvikling frem for bæredygtig vækst.

Bæredygtighedskravet siger i følge min opfattelse noget om nogle nye – eller i hvert fald forholdsvis nylig erkendte – rammer og principper for, hvordan vi skal udvikle samfundet i en globaliseret verden. Her vil jeg citere *"DanmarksDeklarationen – erklæring om en dansk dagsorden for bæredygtig udvikling i det 21. århundrede"*. DanmarksDeklarationen er et såkaldt folkeligt input til den tidligere S-R regerings arbejde med en national strategi for bæredygtig udvikling, som Øko-net tog initiativ til for to år siden. DanmarksDeklarationen indeholder et afsnit med bud på værdier og visioner for det 21. århundrede samt 10 konkrete handlings anbefalinger til regering og folketing.

DanmarksDeklarationen siger:

"Mennesket, vores fællesskaber og naturen skal stå i centrum for samfundets udvikling. Vi ønsker en udvikling

- *der bygger på alle menneskers lige ret til at bruge at klodens ressourcer i nutiden og i fremtiden*
- *som respektere, at der findes grænser for forbrug af råstoffer og arealer og for udledning af forurenende stoffer*
- *der i sin planlægning og styring er baseret på demokratiske principper om indflydelse og deltagelse – ud fra et langsigtet og globalt perspektiv*
- *der viser omsorg for de naturlige processer og den vilde flora og fauna*

- *der respektere naturen som værdifuld i sig".*

Der er andre end undertegnede, der er enige i disse principper for bæredygtig udvikling – idet knap 100 danske organisationer – herunder 13 kommuner har tilsluttet sig DanmarksDeklarationen ved underskrift.

Denne opfattelse siger, at en bæredygtig samfundsudvikling bygger på et retfærdighedsprincip om lighed mellem nulevende og kommende generationer og mellem nord og syd på kloden. Men det er ikke retfærdigt som det fortsat er i dag, at 20% af jordens befolkning lægger beslag på 80 % af ressourcerne.

Denne opfattelse siger også, at bæredygtig udvikling må bygge på en erkendelse af, at grænser i naturen sætter grænser for menneskelig aktivitet – og det betyder jo specielt produktion og forbrug. Men det er jo ikke respekt for grænser i naturen, når vi i de rige lande fortsat sender langt over dobbelt så meget CO₂ ud i atmosfæren, end vi ved den kan absorbere, uden at det føre til atmosfærisk opvarmning og drivhuseffekt.

Disse forhold viser i følge min opfattelse ret tydeligt, at vi er meget langt fra at leve op til disse principper i dag – og at det ikke bare er små justeringer, der skal til for at få vendt udviklingen og komme på et bæredygtigt spor.

Jeg er overbevidst om, at det ikke er nok blot at satse på at dreje væksten i en anden retning via "den bevidste forbruger", altså at det enkelte menneske begynde at købe og forbruge mere miljø- og etisk rigtige produkter – eller at regne med at private virksomheder udvikler og bruger en anden teknologi – og dermed drejer væksten i en anden retning.

Der er nogle samfundsmæssige – og kulturelle mekanismer og strukturer, der sætter rammer for det enkelte menneske og den enkelte virksomheds valg, som i høj grad er barriere for at komme på et bæredygtigt spor. Bare tænk på den betydning, som måden vi har indrettet os på med hensyn til bolig og arbejde, har for vores transportbehov. Disse forhold kan vi kun i fællesskab, som samfund tage politisk beslutning om at forandre.

Det jo også generelt sådan i dag, at det bæredygtige, miljørigtige valg også altid er det dyreste og det mest besværlige valg. Den økologiske mælk er den dyreste – og hvis vi skal have andre

økologiske dagligvarer end mælk, gulerødder og kartofler er det ofte ret besværligt at få fat. Det er også langt nemmere og mere bekvemt – og nogen gange endda også det billigste, at køre i egen bil frem for at tage det offentlige. Globalisering har bl.a. betydet, at det er billigere og nemmere at købe importeret mad og benzin fra fjerne olieklender end at leve af lokale fødevarer og udnytte vedvarende energi.

Det hænger jo ikke sammen med en målsætning om bæredygtig udvikling. Det bæredygtige valg skulle være det oplagte valg, fordi det var det nemmeste, det bedste og det billigste.

Vores afhængighed af bestemte teknologiske systemer er også en del af problemet, fordi vi hidtil har udviklet teknologi med henblik på at effektivisere arbejdskraften – altså at kunne producere flere 'dimser' pr. arbejdstime – og det har vi kun kunnet gøre ved et enormt forbrug af fossil energi. Her er jordbruget et godt eksempel: een mand kan i dag drive over hundrede hektar – ved hjælp af maskiner og hjælpestoffer, der er baseret på stort forbrug af fossil energi.

Men jeg tror til gengæld også, at det, der er årsag til problemerne, ofte kan vendes til nye muligheder – eller bliver midler til løsning. F.eks. kan vi ved at bruge grønne skatter, vende "den økonomiske tyngdelov" – så man bliver økonomisk belønnet for at tage hensyn til miljø og fællesskab. Et lidt større skridt på vejen kunne være en såkaldt "økologisk skattereform", hvor skattesystemet omlægges fra skat på arbejdskraft (- som vi jo har nok af...) til skat på brug af knappe naturressourcer og forurenende aktiviteter.

Fordi det generelt er umuligt at 'afopfinde' noget, når det een gang er opfundet, så må vi også begynde at stille meget større og mere bevidste krav til udviklingen af ny teknologi. Hvilke formål skal teknologien tjene? Hvilke krav skal den leve op til? I fremtiden skal den først og fremmest være naturressourceeffektiv – dvs. producere flest mulig "dimser" pr. naturressource enhed – f.eks. pr. liter naturgas.

Fordi der er grænser for, hvor meget vi hver især – alene – kan ændre handlemåde, og fordi vi lever i en stadig mere globaliseret verden stiller kravet om bæredygtig udvikling også nye krav til demokratiet – men det åbner også nye muligheder. Vi må udvikle nye måder at tage demokratiske beslutninger på – både ved mere, direkte deltagelse på såvel det lokale som det nationale plan – Teknologirådets borgerhøring her i dag kunne være et eksempel. – Og vi må også

udvikle 'overnationale', demokratiske institutioner, som kan sætte nogle rammer for den kommercielle globalisering.

Kravet om en bæredygtig udvikling griber altså ind mange andre steder end lige på miljøområdet. Derfor mener jeg, at det er mindst lige så vigtigt, som at diskutere, hvad vi mener med *bæredygtighed*, at diskutere hvad vi mener med *udvikling*. Hvad det er for en udvikling, der skal være bæredygtig? Hvor er det vi vil hen? Hvad er det for værdier vi sætter højt Er det materiel rigdom og højt forbrug? Er det tid til omsorg og socialt samvær og fællesskab? Hvad er vigtigst?

Som DanmarksDeklarationen også siger: "*Udviklingen af et bæredygtigt samfund må baseres på en indsigt i nødvendigheden heraf – forenet med visioner om det gode liv...*"

Forsøg på at konkretisere visionen om en bæredygtig udvikling leder altså hurtigt til en værdi- og prioriterings-diskussion – og derfor er bæredygtig udvikling ikke er en videnskab, men bør være både et folkeligt og et politisk projekt.

I Øko-net har vi forsøgt at koble diskussioner om bæredygtighed med visioner om det gode liv. Vi har udgivet et debathæfte² med tre fremtidsbilleder af et bæredygtigt hverdagsliv i Danmark år 2020. Udfra dem har snakket fremtidsvisioner og handle muligheder på nu ca. 20 større og mindre debatmøder rundt om i landet.

Kunne vi gøre tingene helt anderledes end i dag? – og måske oven i købet få et bedre liv ud af det?

Et tema, der er kommet op på stort set alle møder er TID -utrolig mange mennesker i det her samfund drømmer åbenbart om mere tid – mere tid til andet end arbejde – både individuel tid (tid til sig selv), tid til omsorg, tid til at være sammen med sin børn, tid til at gøre tingene ordentligt, tid til at være kreativ....

Måske skulle vi satse på lige det modsatte af økonomisk vækst? Måske kunne vi opnå både en bedre livskvalitet, et bedre miljø og en rigere natur – og en mere retfærdig verden, hvis vi arbej-

---

² "Vejen formes mens vi går - tre fremtidsbilleder af et bæredygtigt Danmark, Øko-net, 2001. Fremtidsbillederne kan læses og downloades på www.BæredygtigUdvikling.nu

Borgerhøring: Bæredygtig vækst – hvordan?

dede lidt mindre – hvis vi gearede lidt ned i tempo – her i vores del af verden – altså det modsatte af at knokle for råd til mere forbrug?

Den 15. januar 2002

Borgerhøring: Bæredygtig vækst – hvordan?

Hvordan vil gerne leve i fremtiden? Og hvordan får vi vækst og forbedret livskvalitet til at gå hånd i hånd med en bæredygtig udvikling? Borgere fra Odense Kommune har mulighed for at give nogle gode råd til politikerne – både de lokale og dem i Folketinget – på borgerhøringen

Lørdag den 19. januar 2002 kl. 9 – 16 i Festsalen på Odense Rådhus, Flakhaven 2, Odense

Høringen afsluttes med et pressemøde kl. 16 – 17.

Høringen er arrangeret af Teknologirådet i samarbejde med Odense Kommune.

PROGRAM

- Kl. 8.30 – 9.00   **Ankomst, tjek ind** og kaffe/morgenbrød
- Kl. 9.00 – 9.10   **Velkomst** v. Søren Møller (C), rådmand, Miljø- og Teknikforvaltningen, Odense Kommune
- Kl. 9.10 – 9.15   **Introduktion til dagen 1)** v. Mette Seier Helms
- Kl. 9.15 – 9.45   **To oplæg: Perspektiver på bæredygtig udvikling**
Anne Mette de Visser, Øko-net
Henrik Kærsgaard, Teknologirådets arbejdsgruppe
- Kl. 9.45 – 10.00   **Introduktion til dagen 2)** v. Mette Seier Helms

Workshops – 1.del:

- Kl. 10.00 – 11.45   **Fire parallelle workshops: Udfordringerne?**
Hvilke udfordringer er der for at sikre en bæredygtig udvikling i Danmark?
Brainstorm og dialog i mindre grupper.
- Kl. 11.45 – 12.00   **Udstilling** af workshoppens resultater - udfordringerne
- Kl. 12.00 – 13.00**   **Frokost** i rådhusets kantine
- Kl. 13.00 – 13.30   **Præsentation** af workshoppens resultater - udfordringerne
- Kl. 13.30 – 14.00   **Prioritering** af de væsentligste udfordringer

Workshops - 2. del:

- Kl. 14.00 – 15.10   **Fire parallelle workshops: Midlerne?**
Midler – hvordan tackler vi udfordringerne?
Idéer, forslag og muligheder – dialog i mindre grupper.
- Kl. 15.10 – 15.30   **Udstilling og prioritering** af workshopens resultater - midlerne
Anbefaling af løsningsmuligheder.
- Kl. 15.30 – 16.00   **Reception** og afrunding på dagens arbejde
Hæfte med dagens resultater udleveres til deltagerne, politikerne og pressen.
- Kl. 16.00 – 17.00   **Pressemøde**
Søren Møller (C), rådmand, Miljø-& Teknikudvalget, Odense Kommune
Per Berga Rasmussen (Ø), Miljø-& Teknikudvalget, Odense Kommune

Borgerhøringen ”Bæredygtig vækst, hvordan?”

Lørdag den 19. januar 2002 på Odense Rådhus

Høringen er arrangeret af Teknologirådet i samarbejde med Odense Kommune

Deltagerliste (Fremmødte)

Workshop A:

Workshopleder:

Henrik Kærsgaard

Gruppe A.1:

Beth Møller Løgstrup
Kirsten Hansen
Per Berga Rasmussen
Uraiwan Supangkasaen

Socialpædagog på døgninst
Efterlønsmodtager
Blikkenslager - Medl.Miljø-&T.
Kok

Gruppe A2:

Birte Nørgård - Carl Knøs
Helle Sehested
Karsten Hansen
Lars Kristian Pedersen

Lærer - Socialpæd.
Fuldmægtig
Selvstændig projektleder
Reperatør

Gruppe A.3:

Claes Christens
Dorthe K. Dobriner
Svend Holm Jansen
Tonny H. Tscheche

Ingeniør
Fletter
Fængselsbetjent
Haveservice

Gruppe A.4:

Anne-Grethe Sørensen
Birthe Nørregaard
Hans Møller Rasmussen
Inger Just
Jimmy Jørgensen
Kurt Gammelgaard Nielsen

Forstander
Underviser, designer
Aktiv pensionist
Udv.oversygeplejerske
Kunderådgiver og underviser
Udviklingskonsulent

Workshop B:

Workshopleder:

Jeppé Læssøe

Gruppe B.1:

Allan Falk Petersen
Benny Bojsen
Elin Andersen
Jesper K. Jørgensen
Mette Mikkelsen
Niels Boye

Indkøber
Pens. kontorchef
Seminarielærer- udvikl.konsul.
Stud.
Pædagog
Proceskonsulent - lean

Gruppe B.2:

Henrik Hvid
Jette Riedlin
Malene Kjærsgaard
Poul Kyst Nielsen

Natur- og miljøteknolog-stud.
Billedkunstner
Konstruktør - maskiner
Efterløn, salgschef

Gruppe B.3:

Allan Lind-Thomsen
Ann Lønholdt
Anne Grete Henriksen
Claus Olesen
Henrik Schou
Karin Bækgaard Lusana

Kunstner
Sygeplejerske
Stud.scient
Pensioneret advokat
Børnehavepædagog

Gruppe B.4:

Chris Young
Hanne Lange
Torben Birk Jacobsen

Psykiater for byens narkomaner
Efterløn, specialarbejder

Workshop C:

Workshopleder:

Ida Leisner

Gruppe C.1:

Britt Agnholt
Jacob Horsdal
Jørgen Horup Lind
Peter Zoffmann

Studerende
Stud.
Belysningsrådgiver

Gruppe C.2:

Allan Corfix Lykke
Berit Skriver
Jette Lund
Lisbet Gormsen
Palle Jespersen
Ulla Jensen

Filosofistud.
Operatør
Afdelingsleder
Vejleder
Socialrådgiver
Studerende

Gruppe C.3:

Connie M. Larsen

Fysioterapeut

Gruppe C.4:

Bibi Lindegaard
Jens Kirk Poulsen
Jytte Krog
Kirsten Mikkelsen
Peter Topp Jensen

Studerende
Socialrådgiverstuderende
Rådgiver
Bioanalytiker
IT-afdelingsleder

Workshop D:

Workshopleder:

Jan Opstrup Poulsen

Gruppe D1:

Birthe Jacobsen
Jan Madsen
Ole W. Berg

Laborant
IT-konsulent
Autobranchen selvst.

Gruppe D.2:

Deltagerliste

Annemarie B. Olsen
Christian Gabrielsen
Hans Juhl Knudsen
Inga Truelsen

Miljøstud.
Teknisk serviceleder
Kvalitets-og miljøchef
Førtidspensionist

Gruppe D.3:

Anne Liljendal
Conni Ramskov
Katrine Dall
Lisbeth Vuorela
Søren Bjerregaard Christensen

Lægeseekretær
Stud.
Arkitekt
Edb-lærer på VUC
Ingeniør

Gruppe D.4:

Bente Hansen
Jan M. Nykjær
Jens Peder Hansen
Rasmus Bjerregaard

Folkeskolelærer
Specialarbejder, Odense Komm.
Efterløn
Stud.

Velkomst ved:

Søren Møller (C)

Rådmand, Miljø- og Teknikudvalget

Deltagere i politiker-panel på pressemøde:

Søren Møller (C)
Per Berga Rasmussen (Ø)

Rådmand, Miljø- og Teknikudvalget
Miljø- og Teknikudvalget

Fra Odense kommunes agenda 21-arbejdsgruppe:

Anne Grete Pedersen – Workshop A
Dan Glad – Workshop B
Erik Mørk – Workshop C
Jan Schmidt Nielsen – Workshop D
Søren Holm Christensen – Workshop A

Miljø- og Teknikforvaltningen
Børn- og Ungeforvaltningen
Ældre- og Handicapforvaltningen
Kultur- og Socialforvaltningen
Borgmesterforvaltningen

Fra Miljøforvaltningen deltager:

Poul Lorenzen – Workshop B

Miljøchef

Fra Park- og Vejafdelingen deltager:

Lene Holm – Workshop C

Leder af Parksektionen

Fra Teknologirådets arbejdsgruppe:

Henrik Kærgaard – **Workshop A -leder**
Jeppe Læssøe – **Workshop B -leder**

Niras A/S
Danmarks Miljøundersøgelser

Oplægsholder:

Anne Mette de Visser

Øko-net, Netværket for Økologisk
Folkeoplysning og Praksis

Fra Teknologirådet:

Anne Funch Rohmann	Projektleder
Ida Leisner – Workshop C - leder	Projektleder
Jan Opstrup Poulsen – Workshop D - leder	Projektleder
Morten Andreasen	Projektmedarbejder
Vivian Palm	Projektsekretær
Mette Seier Helms	Proceskonsulent

De 101 Odensianere der tilmeldte sig Teknologirådets borgerhøring om "Bæredygtig vækst - hvordan?" den 19. januar 2002 på Odense Rådhus, fordeler sig med 47 kvinder og 54 mænd. 90 bor i Odense by og 11 bor udenfor. Aldersfordelingen er sådan at 1 er under 20 år gammel, 22 er mellem 20 og 30, 21 er fra 30 til 40, 23 er mellem 40 og 50, 20 er 50 til 60, 10 er 60 til 70 år og en enkelt er over 70. Tre havde ikke anført alder. For 70 deltageres vedkommende har man reageret på en af de 1.000 personlige invitationer der var udsendt i Odense Kommune, 25 havde set annoncen i Ugeavisen og 6 havde fået kendskab til høringen andet steds fra.